

19.1X.70 Вн

генетичният фонд

Голямо е видовото разнообразие от организми, които населяват планетата ни. Флората включва около 500 000 вида растения, от които вишните — покритосеменните, са към 300 000. Фауната обема над 1 млн. вида, от които гръбначните животни са под 50 000 вида. Цялото това видово богатство е биологическият пределният етап на дълголетната еволюция. Благодарение на наследствените си заложби всеки вид повтаря в потомството отличителните му белези. И доколкото именно гените са материалните носители на наследствеността, и там са закриени бъдещите характеристики на видовете, то цялото видово многообразие се нарича генетичен (или генен) фонд.

Но разнообразието на генетичния фонд застрашително намалява. Едни видове са изчезнали, други са на прага на своя залез, трети са извънредно редки и се срещат само тук-там. Нуждаят се спешно от закрила. Така например от 150 изчезнали вида животни се оказа, че 50 са заличени до 1750 г., 50 до края на XIX в. и 50 в първата половина на XX в. Просто за губите на генетичния фонд растат опасно ускорително. Особено тежки са между гръбначните животни. Те са най-едри, най-забележими, най-много използвани за лов, риболов, одомашняване и др. Много от видовете са по-„капризни“ и имат специални предпочитания към околния пейзаж (биотоп), към климатични негодии или са по-специално пригодно меню от храни, които все повече им липсват.

Да не изброяваме зоологическите некролози и ботаническите загуби. Като горд актив на отделни

европейски страни се счита опазването на такива дефицитни видове от генетичния фонд като бобър, мармот, дива коза, козиорог, рис, мечка, видра, тюлен-монах, чакал, дива котка и пр. Драгоценни видове от птиците са: лешояди (особено брадатият, който е символ на нашата природозащита), орлите, големите соколи, бухалът, пеликаните, кормораните, голямата бяла чапла, лопатарът, ибисът, черният щъркел, жеравът, дроплата, стрегата и пр. В много европейски страни вече окончателно се е изселил дори и белият щъркел или е силно намалял. В някои страни под закрила е изчезващият вълк (Чехословакия, Испания, някои щати в САЩ и пр.).

За възобновяването на някои редки видове природозащитниците водят племенни книги. Първата е за европейския бизон — зубъра, спасен главно по инициатива на полските зоолози. Днес в резервата Беловежа (в Източна Полша и Западна Белорусия) е най-голямото зуброво „селище“. Оттам са и двете двойки зубри, успешно размножили се у нас в ловното стопанство Воден. Втората родословна книга е за ми-лу или еленът на пер Давид, тъй като зоологът-мисионер го открил в 1865 г., като строго охраняван „свещен“ вид в императорския дворецов парк на Пекин. Избягали екземпляри при едно разрушително наводнение били уловени, пренесени и успешно размножени в дивечовото стопанство Бедфорд в Англия. А след това и в по-големите зоопаркове. Днес отново е върнат в пекиния парк. Третата племенна книга е за дивия кон на Пржевалски. Понастоящем в европейските зоопаркове (особено в Пражкия) има повече диви коне (към 60),

отколкото на свобода (към 25). Въпреки че той е строго защитен вид в своята родина — Монголия (както и дивата двугърба камила), то всяка година неговите табуни редят, когато се връщат от скитанията си в китайска територия, където вероятно стават жертва на неоправдан лов.

За опазването на ценни представители от генетичния фонд понякога са необходими усилията на няколко страни, както е например с изчезващата вече полярна бяла мечка, за чиято закрила е сключена конвенция между СССР, САЩ, Канада, Дания и Норвегия. За други видове се налага пренасянето им в по-спокойни, защитени територии. Част от куланите (по лумагарета), от които са останали само 600 — 700 екземпляра, както и от степните антилопи — сайги, са пренесени в остров Барс Хелмес в Аралско море, въпреки че за куланите е създаден в Южна Туркмения специален резерват (Кучка). Извънредно рядка е в Аравийския полуостров голямата антилопа бял орикс, която е била изловена и със самолет преселена в Аризона и други щати, а успешно се размножава и в много европейски зоопаркове. Интересен е поимерът и с изчезващата хазайска казарка — оригинална гъска, изстребена в родината си, но успешно размножена в парка на Слимбридж в Англия, и оттам отново върната в родните острови.

Аналогични примери има и от флората. От почти изчезващата Хенрихова палма от Маркизките острови са пренесени екземпляри, успешно размножили се в Таити и Флорида. От сицилийската сухолно бива ела небродензис са оцелели само 8 екземпляра, но днес е спасена в доста паркове. Оригинално

то голосеменно дърво гинго, истински палеозойски, жив фосил от девон, не се среща в диво състояние, а само като храмово дърво в Япония и Китай, откъдето е пренесено в парковете (и у нас). Край някои хижи в ТАНАП (Татрански народен парк) успешно се отглежда „сувенирен“ еделвайс, който спасява естествените находища от туристи-браконieri. Ливанският кедър, въпреки че позира на флагата и марките на Ливан, в своята родина е останал само в 12 малобройни находища, но е пренесен на много места в Средиземноморието. Повече грижи у нас би следвало да се положат за спасяването на няколко екземпляра от мехочашечното клинавче, уникален изчезващ вид, срещащ се преди само в пловдивските тепета и в Петричко.

За ония видове, които са в опасност, Международният съюз по защита на природата, в който членува и БАН, започна да издава отделни томове „Червена книга“, съдържащи данни за предишното и съвременното разпространение и численост на редките бозайници, птици и др. От нашите видове в Червената книга са включени брадатият лешояд, кръстатият (царски) орел, трите подвида на тюлена-монах и др. Желателно е отделните страни да издадат свои „червени книги“ (всъщност, розови“), тъй като трябва да включат видовете застрашени не само от изчезване от лицето на Земята, но и ония които чувствително намаляват. А такива видове у нас има много. С оглед на това Комисията по защита на природата при БАН предложи да бъде издадена българска „Червена книга“ за редките и нуждаещи се от закрила наши представители

на генетичния ни фонд, които трябва да бъдат спасени за българската природа. По подобно предложение вече се работи в СССР.

Защо трябва да опазим разнообразието на генетичния фонд? Това е културен дълг към наследството на еволюцията, което трябва да спасим. Никой вид веднаж изчезнал не може да бъде сътворен отново! Той е определен етап от творчеството на еволюцията и видовете са живи документи за разнообразието в природата. Много от тези видове крият все още неизползувани от нас природни патенти и рационализации, които утре биха били осмислени за човешкото добро от биониката, биомоделизма, биоархитектурата и пр. Списъкът на одомашнените и лабораторни животни би нараснал именно от недрата на свободноживеещия генетичен фонд. Колко ли нови културни растения би претворил изкуственият отбор именно от диворастящата флора, като използва медицински, декоративни, технически, етерично-маслени, хранителни, фуражни и др. растения? Приложната екология въз основа на този богат генетичен фонд би могла да възобнови оцетените биоценози, или пък да открива такива животински видове, които биха били наши помощници в безхимичната борба против стопанските вредители.

Най-главното — всеки вид от генетичния фонд е еволюционно съществуващо. Не трябва да обезлишим шумното и кичесто дърво на живота! Трябва да го предадем на бъдещите поколения зелено, животно.

НИКОЛАЙ БОЕВ
ст. н. сътрудник при
Комисията по защита на
природата при БАН

научно-лярно це